HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

O‘ZBEKISTONDA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY VA IJTIMOIY MEXANIZMLARI

Xolyorova Barno Ibragimovna
Karshi State University
bxibragimovnaa@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2721-4689
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.24287633

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishning iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlari tahlil qilinadi. Barqaror turizmning iqtisodiy samaradorlik, mahalliy aholi manfaatlari va tabiiy-madaniy resurslarni muhofaza qilish bilan bog‘liq jihatlari yoritiladi. Milliy statistika ma’lumotlaria asosida 2020–2025-yillarda xorijiy tashriflar dinamikasi, joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar hamda turizm tarmoqlaridagi bandlik ko‘rsatkichlari o‘rganiladi. Tahlil natijasida turistik oqim o‘sishini hududiy daromad, sifatli bandlik va ekologik muvozanat bilan bog‘lashga qaratilgan takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: barqaror turizm, turistik oqim, hududiy rivojlanish, aholi bandligi, mehmondo‘stlik, turistik infratuzilma, ekologik muvozanat, O‘zbekiston.

Аннотация. В статье анализируются экономические и социальные механизмы развития устойчивого туризма в Узбекистане. На основе официальной статистики рассматриваются динамика въездных туристских поездок, размещение посетителей и занятость в туристских отраслях. Предлагаются меры по согласованию роста туристского потока с региональными доходами, качественной занятостью и охраной природного и культурного наследия.

Ключевые слова: устойчивый туризм, туристский поток, региональное развитие, занятость, гостиничное хозяйство, туристская инфраструктура, Узбекистан.

Abstract. The article examines the economic and social mechanisms for developing sustainable tourism in Uzbekistan. Official statistics are used to analyse inbound tourist trips, visitors accommodated in hotels and similar facilities, and employment in tourism industries. The paper proposes measures to connect tourism growth with local income generation, decent employment and the protection of natural and cultural assets.

Keywords: sustainable tourism, tourist arrivals, regional development, employment, hospitality, tourism infrastructure, Uzbekistan.

KIRISH. Turizm bugungi kunda xizmatlar iqtisodiyotining ko‘plab tarmoqlarini birlashtiruvchi, hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytiruvchi va yangi bandlik imkoniyatlarini yuzaga keltiruvchi kompleks faoliyat hisoblanadi. Uning natijasi faqat turistlar soni yoki xizmatlar eksportining o‘sishi

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

bilan emas, balki mahalliy aholi daromadlari, infratuzilma sifati, madaniy merosning saqlanishi hamda tabiiy resurslardan foydalanish darajasi bilan ham baholanishi lozim. Shu sababli turizmni rivojlantirishda miqdoriy o‘sishdan barqaror natijaga o‘tish dolzarb ilmiy-amaliy masalaga aylanmoqda.

Amonboyev va Xalilov barqaror rivojlanishni mavjud resurslardan foydalanishda kelajak avlod ehtiyojlarini hisobga olish va ulardan oqilona foydalanish tamoyili bilan izohlaydi. Mualliflar barqarorlikning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarini o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rsatadi: iqtisodiy rivojlanish innovatsiya va risklarni boshqarishni, ijtimoiy rivojlanish malaka va bandlikni, ekologik yo‘nalish esa bioxilma-xillik va resurs tejamkorligini qamrab oladi [1, 5–8-b.]. Demak, turizmning barqarorligi ushbu uch yo‘nalishning birortasini chetda qoldirmaslikni talab qiladi.

Axmatova turizm va mehmondo‘stlik sanoatining iqtisodiy ahamiyatini ish o‘rinlari, tadbirkorlik, valyuta tushumlari va infratuzilma rivoji bilan bog‘laydi. Shuningdek, turistik mahsulot transport, joylashtirish, ovqatlantirish va ekskursiya xizmatlari kabi o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlardan shakllanishini ta’kidlaydi [2, 6–7, 105–117-b.]. Bu holat turistik oqimning ko‘payishi birgina mehmonxona faoliyatiga emas, balki mahalliy yetkazib beruvchilar, transport, savdo, hunarmandchilik va madaniy xizmatlarga ham talab yaratishini anglatadi.

Maqolaning maqsadi – O‘zbekistonda barqaror turizmni rivojlantirishning iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlarini nazariy hamda statistik jihatdan tahlil qilish, turistik oqim o‘sishining bandlik va hududiy rivojlanishga ta’sirini baholash hamda amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot obyekti O‘zbekiston turizm sohasi, predmeti esa turizm rivojlanishining iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik natijalarini uyg‘unlashtirish mexanizmlaridir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS). Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, dinamik qatorlarni o‘rganish, statistik guruhlash va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Nazariy asos sifatida barqaror turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik tamoyillari [1], turizm xizmatlari hamda mehmondo‘stlik infratuzilmasining tarkibiy tuzilishi [2], shuningdek, inson manfaatlari, farovonlik, islohotlar va yangi ish o‘rinlari masalalariga oid strategik yondashuvlar [3] olindi.

Empirik tahlil O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining ochiq ma’lumotlariga tayandi. Xorijiy fuqarolarning turistik maqsadlarda kirib kelishi 2020–2025-yillar kesimida, mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar 2020–2025-yillar kesimida, turizm tarmoqlaridagi yuridik shaxslarda band bo‘lgan xodimlar esa 2019–2024-yillar kesimida o‘rganildi [4–6].

Hisob-kitoblarda o‘sish sur’ati quyidagi formula orqali aniqlandi: O‘sish sur’ati (%) = ((joriy yil ko‘rsatkichi – bazis yil ko‘rsatkichi) / bazis yil ko‘rsatkichi) × 100. Statistik ko‘rsatkichlarni talqin qilishda ularning qamrovi farqlanishi inobatga olindi: chegaradan kirgan xorijiy fuqarolar soni joylashtirish vositalarida tunab qolgan mehmonlar soniga teng emas; bandlik ma’lumoti esa rasmiy statistikada qayd etilgan yuridik shaxslar xodimlarini ifodalaydi.

NATIJALAR Rasmiy ma’lumotlar O‘zbekistonga turistik maqsadlarda kirib kelgan xorijiy fuqarolar soni pandemiya davridagi keskin pasayishdan so‘ng barqaror tiklanganini va 2025-yilda

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

yangi yuqori darajaga chiqqanini ko‘rsatadi. 2020-yildagi 1,5 mln tashrifdan 2025-yilda 11,7 mln tashrifga yetish – turistik oqim hajmining qariyb 7,8 baravar ko‘payganini anglatadi. 2025-yil ko‘rsatkichi 2024-yilga nisbatan 46,8 foiz yuqori [4].

1-jadval. O‘zbekistonga turistik maqsadlarda kirib kelgan xorijiy fuqarolar soni

Yil	Tashriflar, mln kishi	Oldingi yilga nisbatan o‘zgarish
2020	1,50	—
2021	1,88	+25,1 %
2022	5,23	+178,2 %
2023	6,63	+26,6 %
2024	7,96	+20,1 %
2025	11,68	+46,8 %

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT – xorijiy fuqarolarning kiruvchi turistik safarlari bo‘yicha ma’lumotlar [4].

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2022-yildagi keskin o‘sish pandemiyadan keyingi tiklanish jarayonini ifodalaydi. 2023–2024-yillarda o‘sish davom etgan, 2025-yilda esa o‘sish sur’ati yana tezlashgan. Biroq tashriflar sonining ortishi avtomatik ravishda hududlarda bir xil daromad yoki yuqori sifatli bandlik shakllanganini anglatmaydi. Buning uchun turistlarning hududlarda qancha vaqt qolishi, xarajatlarining qaysi qismi mahalliy iqtisodiyotda saqlanib qolishi va xizmatlar zanjirida mahalliy korxonalar ulushi kabi ko‘rsatkichlarni ham kuzatish zarur.

Joylashtirish infratuzilmasiga oid ko‘rsatkichlar ham o‘sish tendensiyasini tasdiqlaydi. Mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar soni 2020-yildagi 702,8 ming kishidan 2025-yilda 3 383,7 ming kishiga yetgan. 2025-yil natijasi 2024-yilga nisbatan 18,1 foizga yuqori [5]. Bu ko‘rsatkich joylashtirish xizmatlariga talab oshayotganini bildiradi, biroq barcha xorijiy tashriflar mehmonxonalarda qayd etilmasligini hisobga olish lozim.

2-jadval. Joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar

Yil	Ming kishi
2020	702,8
2021	1 217,0
2022	2 250,3
2023	2 524,3
2024	2 864,3
2025	3 383,7

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT – mehmonxona va shunga o‘xshash joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar [5].

Turizmning ijtimoiy natijasini baholashda bandlik muhim o‘rin tutadi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, turizm tarmoqlaridagi yuridik shaxslarda band bo‘lgan xodimlar soni 2019-yildagi 231,4 ming kishidan 2024-yilda 249,8 ming kishiga yetgan. 2024-yilda bu ko‘rsatkich 2023-

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

yilga nisbatan 15,8 foizga oshgan [6]. Tarmoq tarkibida ovqatlanish xizmatlari, joylashtirish xizmatlari, yo‘lovchi tashish, madaniyat va bronlashtirish xizmatlari alohida o‘rin egallaydi.

3-jadval. Turizm tarmoqlarida yuridik shaxslarda band bo‘lgan xodimlar

Faoliyat turi	2019-yil	2024-yil	O‘zgarish
Joylashtirish xizmatlari	54 536	69 016	+26,5 %
Ovqatlanish xizmatlari	66 646	93 721	+40,6 %
Temir yo‘l yo‘lovchi tashish	5 273	4 918	−6,7 %
Avtomobil yo‘lovchi tashish	70 919	30 645	−56,8 %
Havo yo‘lovchi tashish	2 007	3 563	+77,5 %
Sayohat agentliklari va bronlashtirish	3 192	9 931	+211,2 %
Jami turizm tarmoqlari	**231 431**	**249 764**	**+7,9 %**

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi, SIAT – turizm tarmoqlarida yuridik shaxslarda band bo‘lgan xodimlar [6]. O‘zgarish muallif hisob-kitobi asosida.

Tarkibiy tahlil ovqatlanish xizmatlarida bandlik 2019–2024-yillarda 40,6 foizga, joylashtirish xizmatlarida 26,5 foizga oshganini ko‘rsatadi. Sayohat agentliklari va bronlashtirish xizmatlaridagi xodimlar sonining 3 192 nafardan 9 931 nafarga ko‘payishi raqamli bronlashtirish va turistik vositachilik xizmatlarining kengayayotganiga mos keladi. Shu bilan birga, avtomobil yo‘lovchi tashish xizmatlaridagi rasmiy bandlikning kamayishi transport xizmatlari tarkibida o‘zgarishlar yuz berayotganini ko‘rsatadi. Bu natija transport sohasidagi barcha bandlik qisqarganini anglatmaydi, chunki jadval faqat tegishli rasmiy statistik toifani qamrab oladi.

MUHOKAMA Olingan natijalar turistik oqim, joylashtirish xizmatlari va turizm tarmoqlaridagi bandlik o‘sayotganini ko‘rsatadi. Biroq barqaror turizm nuqtayi nazaridan asosiy masala o‘sishning o‘zi emas, balki uning hududlar va aholi qatlamlari o‘rtasida qanday taqsimlanishidir. Amonboyev va Xalilov barqaror turizm tamoyillari qatorida mahalliy aholi manfaatlarini ustuvor qo‘yish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, ehtiyotkorona iste’mol, ekotizimlarni muhofaza qilish va ekologik muammolarni hal etishda mahalliy aholi fikrini hisobga olishni alohida qayd etadi [1, 13–14-b.].

Axmatovaning turistik xizmatlar tarkibiga oid yondashuvi hududiy siyosat uchun muhim: turistning safar tajribasi transport, joylashtirish, ovqatlantirish va ekskursiya xizmatlarining uzviyligiga bog‘liq [2, 105–117-b.]. Shuning uchun hududda faqat mehmonxona qurish bilan cheklanib qolish yetarli emas. Mahalliy transport, sanitariya, ichimlik suvi, chiqindilarni boshqarish, raqamli axborot, gidlar va ovqatlanish xizmatlari birgalikda rivojlantirilishi lozim.

Barqaror turizmning ekologik tomoni ham iqtisodiy samaradorlikdan ajralmasdir. Turistlar oqimining haddan tashqari zichlashuvi tarixiy obidalar, tabiiy landshaftlar va mahalliy jamoalarga

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

bosimni kuchaytirishi mumkin. Amonboyev va Xalilov turistik loyihalarni rejalashtirishda atrof-muhitga ta’sirni baholash, chiqindilar va ifloslanishning oldini olish, turistik obyektlarning tabiiy hamda madaniy muhit bilan uyg‘unligini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi [1, 80–84-b.]. Shu bois turistik sig‘imni baholash, tashriflarni mavsum va hududlar bo‘yicha muvozanatlash hamda muhofaza hududlarida tashrif qoidalarini joriy etish muhim.

Yangi O‘zbekiston strategiyasida inson manfaatlari, farovon hayot, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash hamda munosib mehnat sharoitlariga e’tibor qaratiladi [3, 21–23-b.]. Ushbu yondashuv turizm siyosatida ham namoyon bo‘lishi lozim: mahalliy aholi turistik qiymat zanjirida faqat mavsumiy va past haq to‘lanadigan ishchi sifatida emas, balki xizmat ko‘rsatuvchi tadbirkor, hunarmand, gid, fermer va madaniy merosni asrovchi hamkor sifatida ishtirok etishi kerak.

Tadqiqot doirasida quyidagi iqtisodiy va ijtimoiy mexanizmlarni taklif etish mumkin. Birinchidan, hududiy turistik qiymat zanjirini shakllantirish: mehmonxonalar, restoranlar va turoperatorlar xaridlarida mahalliy oziq-ovqat, hunarmandchilik va transport xizmatlari ulushini oshirish. Ikkinchidan, bandlik sifatini yaxshilash: kasbiy tayyorgarlik, xorijiy tillar, raqamli bronlashtirish, mijozlar bilan ishlash va ekologik boshqaruv bo‘yicha qisqa muddatli malaka dasturlarini yo‘lga qo‘yish. Uchinchidan, turistik oqimni hududlar bo‘yicha diversifikatsiya qilish: mashhur markazlardan tashqari qishloq, gastronomik, ziyorat, ekologik va madaniy yo‘nalishlarni rivojlantirish.

To‘rtinchidan, ekologik boshqaruvni turistik korxonalar faoliyatining kundalik mezoniga aylantirish: suv va energiya sarfini hisobga olish, chiqindilarni saralash, bir martalik plastikdan foydalanishni kamaytirish, tarixiy va tabiiy obyektlarda tashrif sig‘imini monitoring qilish. Beshinchidan, natijalarni faqat kelgan turistlar soni bilan emas, balki bir turistning hududda qolish muddati, mahalliy xarajatlar ulushi, doimiy ish o‘rinlari, xodimlar malakasi, mahalliy xaridlar ulushi va ekologik yuklama ko‘rsatkichlari bilan baholash zarur.

Taklif etilayotgan mexanizmlarning samaradorligini baholash uchun har bir hududda yillik monitoring panelini joriy etish maqsadga muvofiq. Panelga kamida quyidagi indikatorlar kiritilishi mumkin: (1) turistik tashriflar soni va mavsumiy taqsimoti; (2) joylashtirish vositalarining bandlik darajasi; (3) turizm tarmoqlarida rasmiy bandlar soni va o‘rtacha ish haqi; (4) mahalliy korxonalar xaridlarining ulushi; (5) suv va energiya sarfining bir turist-kunga nisbati; (6) chiqindilarni qayta ishlash ulushi; (7) turistlar va mahalliy aholining xizmatlardan qoniqish darajasi. Bunday monitoring turizmning iqtisodiy foydasi bilan ijtimoiy va ekologik xarajatlarini birgalikda ko‘rish imkonini beradi.

XULOSA. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda turizm sohasi pandemiyadan keyin tez sur’atlarda tiklanganini ko‘rsatdi. Xorijiy fuqarolarning turistik maqsadlarda kirib kelishi 2020-yildagi 1,5 mln kishidan 2025-yilda 11,7 mln kishiga yetgan. Joylashtirish vositalarida qabul qilingan tashrif buyuruvchilar soni ham 2025-yilda 3,38 mln kishini tashkil etgan. Turizm tarmoqlaridagi yuridik shaxslarda band bo‘lgan xodimlar soni 2024-yilda 249,8 ming kishiga yetib, 2023-yilga nisbatan 15,8 foizga oshgan.

Shu bilan birga, statistik ko‘rsatkichlar turizm o‘sishining o‘zi barqaror rivojlanishni kafolatlamasligini ko‘rsatadi. Turistik oqimning iqtisodiy samarasi mahalliy qiymat zanjiriga, munosib bandlikka, infratuzilma sifati va tabiiy-madaniy resurslarni muhofaza qilishga bog‘liq. Shu sababli

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

turizm siyosatida quyidagi ustuvor vazifalarni amalga oshirish tavsiya etiladi: hududiy mahalliy yetkazib beruvchilarni turizm zanjiriga keng jalb etish; xizmat ko‘rsatish xodimlari malakasini oshirish; turistik oqimni hududlar va mavsumlar bo‘yicha muvozanatlash; ekologik sig‘im va resurs sarfini muntazam nazorat qilish; turizm natijalarini iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik indikatorlar majmuasi asosida baholash.

Umuman olganda, barqaror turizmni rivojlantirishning asosiy mezoni turistlar sonining ko‘payishi bilangina cheklanmasligi kerak. Asosiy natija – turizm daromadlarining mahalliy iqtisodiyotda qolishi, aholining munosib ish bilan ta’minlanishi, hududlarning infratuzilmaviy rivojlanishi va kelajak avlodlar uchun tabiiy hamda madaniy merosning saqlanishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Amonboyev M., Xalilov S. Barqaror turizm rivojlanishi. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2021. – 96 b.
2. Axmatova M.E. Mehmondo‘stlik va turizm faniga kirish: o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: “BUXORO DETERMINANTI” MCHJning Kamolot nashriyoti, 2024. – 176 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. The number of inbound tourist trips by foreign citizens to the Republic of Uzbekistan (total), SIAT. https://siat.stat.uz/data/1038/?lang=en (murojaat sanasi: 11.11.2026).
5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Number of visitors accommodated in a hotel and similar accommodation facilities, SIAT. https://siat.stat.uz/data/875/?lang=en (murojaat sanasi: 11.11.2026).
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Employment in tourism industries (number of employees in legal entities) – total, SIAT. https://siat.stat.uz/data/3332/?lang=en (murojaat sanasi: 11.11.2026).
7. Abdiyev, A., & Xolyorova, B. (2023). ZIYORAT TURIZMI SOHASIDA O ‘ZBEKISTONNING O ‘RNI VA IMKONIYATLARI. *Farg'ona davlat universiteti,(3)*, 69-69.
8. Ibragimovna, X. B. (2025). The importance of virtual and augmented reality technologies in the digital development of tourism services. American Journal of Multidisciplinary Bulletin, 3(11), 481–485.
9. Ibragimovna, X. B., & Azamat, K. (2026). TITF-2025: Innovative approaches in the tourism industry and analysis based on the experience of the stand participant. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 7(1), 302–308.